

УДК 316.62

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-1-37>**Тетяна БОНДАР,***orcid.org/0000-0002-9487-5363**докторка філософії,
викладачка кафедри української мови, основ психології та педагогіки
Харківського національного медичного університету
(Харків, Україна) tv.bondar@knmtu.edu.ua***Катерина КАЛІНА,***orcid.org/0000-0002-4252-7690**кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри української мови, основ психології та педагогіки
Харківського національного медичного університету
(Харків, Україна) ky.kalina@knmtu.edu.ua***Анастасія ШЕЙКО,***orcid.org/0000-0003-4257-9826**кандидатка психологічних наук,
керівник психологічної служби
Харківського національного медичного університету
(Харків, Україна) ao.sheiko@knmtu.edu.ua*

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КОМАНДОТВОРЕННЯ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СКЛАДОВА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті уточнено сутність провідних понять «команда» та «командотворення» на основі ґрунтовного аналізу наукових джерел. Сформовано власну дефініцію «командотворення». Визначено важливість формування навичок командотворення для здобувачів вищої медичної освіти; встановлено, що основними навичками командотворення, якими мають оволодіти здобувачі закладу вищої медичної освіти є: психологічні, педагогічні, комунікаційні, соціальні та когнітивні; виокремлено сучасні педагогічні інтерактивні технології – корпоративне навчання, набуття метанавичок, технології управління знаннями), що допоможуть сформувати у майбутніх фахівців галузі медицини навички командотворення. Розкрито основні принципові засади формування навичок командотворення (навчально-інформаційні, спілкування, моделювально-коупінгові). Встановлено доцільність удосконалення викладачами медичних закладів вищої освіти навичок володіння інтерактивними освітніми технологіями й формування відповідного інструментарію для широкого впровадження інноваційних підходів щодо широкого впровадження інтерактивних освітніх технологій в освітній процес. Дослідним шляхом визначено запити респондентів щодо впровадження сучасних інтерактивних педагогічних технологій в освітній процес медичного ЗВО – класифікація інтерактивних педагогічних технологій, надання цифрового інструментарію, рекомендації щодо вибору й використання сучасних освітніх засосунків, техніки розкриття й підвищення резильєнтності у здобувачів. Також надані рекомендації щодо використання інтерактивних технологій, що автори вважають доцільними саме для формування навичок командотворення у здобувачів вищої медичної освіти. Наведено приклади іноземних програм для підготовки медичних працівників роботи у команді. Накреслено перспективи подальших наукових розвідок щодо зазначеної тематики статті.

Ключові слова: освітній процес, командотворення, навички командотворення, інтерактивні освітні технології, вища медична освіта, інтерактивне навчання.

Tetiana BONDAR,

orcid.org/0000-0002-9487-5363

Doctor of Philosophy,

Lecturer at the Department of Ukrainian Language,

Basics of Psychology and Pedagogy

Kharkiv National Medical University

(Kharkiv, Ukraine) tv.bondar@knmu.edu.ua

Kateryna KALINA,

orcid.org/0000-0002-4252-7690

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language,

Basics of Psychology and Pedagogy

Kharkiv National Medical University

(Kharkiv, Ukraine) ky.kalina@knmu.edu.ua

Anastasiia SHEIKO,

orcid.org/0000-0003-4257-9826

Candidate of Psychological Sciences,

Head of the Psychological Service

Kharkiv National Medical University

(Kharkiv, Ukraine) ao.sheiko@knmu.edu.ua

FORMATION OF TEAMBUILDING SKILLS USING INTERACTIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN HIGHER MEDICAL EDUCATION STUDENTS AS A SPIRITUAL AND INTELLECTUAL COMPONENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS

The article clarifies the essence of the leading concepts «team» and «teambuilding», based on a thorough analysis of scientific sources. An own definition of «teambuilding» has been formed. Determines the importance of forming teambuilding skills for students of higher medical education; it was established that the main skills of teambuilding, which must be mastered by graduates of a higher medical education institution, are: psychological, pedagogical, communication, social and cognitive; modern pedagogical interactive technologies are singled out – corporate training, acquisition of meta-skills, knowledge management technologies), which will help to form teambuilding skills in future specialists of the field of medicine. The basic principles of team building skills formation (educational and informational, communication, modeling and coping) are disclosed. The expediency of the teachers of medical institutions of higher education to improve the skills of using interactive educational technologies and the formation of appropriate tools for the wide implementation of innovative approaches to the wide implementation of interactive educational technologies in the educational process has been established. The questions of the respondents regarding the introduction of modern interactive pedagogical technologies into the educational process of medical higher education institutions were identified through research – the classification of interactive pedagogical technologies, the provision of digital tools, recommendations for the selection and use of modern educational applications, techniques for revealing and increasing the resilience of applicants. Recommendations regarding the use of interactive technologies are also provided, which the authors consider appropriate for the formation of teambuilding skills in students of higher medical education. Examples of foreign programs for training medical workers to work in a team are given. Prospects for further scientific research on the specified topic of the article are outlined.

Key words: *educational process, teambuilding, teambuilding skills, interactive educational technologies, higher medical education, interactive learning.*

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до розвитку вищої освіти, високого рівня кваліфікації фахівців ґрунтуються на трансформаціях розвитку суспільства, економіко-політичного стану країни, принципами яких є орієнтир на членство України до Європейського союзу, що підтверджено Угодою про асоціацію між Україною та Європейським союзом. Серед зобов'язань України як члена Європейського союзу є дотри-

мання принципів Болонського процесу (Болонья, 18 вересня 1988 року) (Угода про асоціацію, 2017) та Спільній декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» (19 червня 1999 р.). Головною метою сучасних вимог щодо розбудови вищої освіти є сприяння конкурентоспроможності, сумісництва та мобільності фахівців на теренах Європейського простору.

Виходячи з вище зазначеного, відповідно «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 286-р від 23 лютого 2022 р.), наказу № 1751 (від 18 серпня 2021р.) Міністерства охорони здоров'я України, розпорядженню № 95-р (від 27 лютого 2019 р.) «Про схвалення Стратегії розвитку медичної освіти в Україні», постанови (№ 179 від 3 березня 2021 р.) Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року», де основними аспектами розвитку вищої освіти, зокрема, медичної, є удосконалення та підвищення вимог до рівня високої кваліфікації, оновлення змісту освіти, необхідність освоєння сучасних і нових методів вирішення професійних завдань з метою інтегрування у сучасну систему освіти та медицини, підвищення духовно-інтелектуальної складової фахівців, формування на практиці професійних організаторських, командотворчих знань, умінь і навичок тощо.

Отже, виходячи з потреб сучасних викликів, засвідчуємо, що актуальним питанням у розвитку вищої освіти є формування навичок командотворення у здобувачів вищої медичної освіти як духовно-інтелектуальної складової формування особистості майбутнього фахівця.

Аналіз досліджень. Теоретичним питанням командотворення, як важливому чиннику управління персоналом, приділяли увагу як іноземні (К. Левіс-МакКлеар, С. Larson, Д. Сміт, М. Тейлор, J. Katzenbach та ін.) так і вітчизняні вчені (Н. Доценко, Р. Муха, І. Чумаченко, І. Сабадош, О. Єгорченков, Ю. Ю. Катаєва та ін.). У фокусі досліджень постійно перебувають соціально-психологічні питання командотворення (В. Горбунова, Н. Волянчук, Г. Ложкін, М. Фомич, М. Прищак, О. Лесько та ін.). Однак аналіз наукових джерел засвідчує, що бракує розвідок у яких би розкривалися питання формування навичок командотворення засобами інтерактивних освітніх технологій у здобувачів закладів вищої освіти, зокрема й медичної.

Мета статті – розкрити засоби інтерактивних освітніх технологій для формування навичок командотворення у здобувачів вищої медичної освіти як духовно-інтелектуальної складової освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Вимогою часу до кваліфікації медичного працівника є не лише конкурентоспроможність на ринку праці та володіння практичними медичними навичками, а й уміння працювати злагоджено у команді, брати на себе відповідальність, ставити та виконувати

командні цілі, приймати нестандартні рішення, вміло управляти або співпрацювати з командою у період невизначеності та кризи, орієнтуватися в сучасному інноваційно-інтелектуальному просторі, підтримувати ціннісно-духовне ставлення до українського народу й держави, що викликано не лише євроінтеграційними процесами, пандемією COVID-2019, але й воєнним станом в Україні.

У розрізі нашої наукової тематики продукується потреба визначення термінологічного поля: «команда» та «командотворення». Ретельне вивчення наукової літератури (Виноградова О., 2022; Горбунова В., 2014; Прищак М., 2016; Муха Р., 2023) та довідкових джерел (Katzenbach, J., 1993; Lewis-McClea K., 2000) дозволяє констатувати, що переважна більшість науковців під терміном «команда» визначають «групу індивідів», або «групу людей об'єднаних спільною діяльністю», або «групу людей-однорумців». Також є представлення терміну «команда» як «колектив» або ж «колектив однорумців».

Варто відмітити, що англійські тлумачні словники (Katzenbach, J., 1993; Lewis-McClea K., 2000) термін «команда» трактують як групу людей із взаємодоповнюваними навичками, які прагнуть до спільної мети, виконують завдання, за які вони взаємно відповідальні, також вони повинні мати схожі, якщо не однакові інтереси, процеси мислення, ставлення, сприйняття та симпатії. Вважаємо за доцільне зазначити, що група людей загалом необов'язково є командою. Це можуть бути люди з різними цілями, інтересами, захопленнями, професійно-галузевим напрямком діяльності, мисленням тощо.

З професійної наукової точки зору вітчизняних психолого-педагогічних, філолого-управлінських наукових позицій під поняттям «команда» розуміють колектив або групу однорумців, або групу індивідів, які мають взаємовідповідальні навички, ефективно розподіляють задачі, беруть на себе відповідальність за конкретні результати та сприяють професійному й особистісному зростанню, виконуючи значні соціальні й особисті функції (Виноградова О., 2022; Горбунова В., 2014; Прищак М., 2016; Муха Р., 2023)

На основі аналізу й вивчення досліджень вітчизняних науковців (Беляєва С., 2019; Долженков О., 2019; Чикер В., 2010) та виходячи з міждисциплінарного підходу під «командотворенням» будемо розуміти внутрішньо-колективний процес, який має перед собою конкретні цілі та функції.

Згідно результатів останніх досліджень у галузі управління медичними ризиками стає очевидною зацікавленість суспільства у формуванні «нетех-

нічних» навичок медичних працівників. До таких навичок слід віднести психологічні, педагогічні, комунікаційні, соціальні та когнітивні компетентності, що дозволяють впевнено, злагоджено, безпечно й ефективно працювати в команді. Правильно і вчасно скоординована робота в команді дозволить значно підвищити якість, професіоналізм, результативність лікування хворих, допоможе у піднесенні рівня вмотивованості й задоволення медичних працівників, допоможе їм попередити емоційне та фізичне виснаження та професійне вигорання (Mitchell P., 2012).

Спираючись на результати аналізу науково-педагогічних і медичних досліджень у галузі підготовки майбутніх лікарів, можливим стає твердження про те, що доцільним є виокремлення трьох типів команд, що можуть забезпечувати високий рівень міжпрофесійної взаємодії, а саме: 1 тип – команда, що вирішує основні проблеми, робота команди базується на взаємодовірі всіх членів; 2 тип – творча команда, задачею кожного з членів є пошук і розробка різноманітних шляхів удосконалення, підвищення якості, ефективності роботи організації, пошук альтернативних рішень, винайдення можливих напрямів подальшого розвитку; 3 тип – тактична команда, безпосередньо реалізує розроблений раніше план, розв'язує актуальні задачі й проблеми. Для результативного функціонування тактичної команди необхідні чітке, однозначне формулювання проблеми, розподіл ролей та оперативне реагування (Larson C., 1989).

Таким чином, можна виокремити навички, що є загальним для усіх перелічених вище типів команд: здатність вирішувати складні питання; здатність швидко розв'язувати конфліктні ситуації, передбачати й уникати їх за можливістю; здатність до взаємної підтримки та надання взаємної допомоги; здатність до самостійної організації та відкритість у діяльності. Саме зазначені вище компетентності є необхідними для формування навичок командотворення.

Виходячи з розроблення наукової проблеми уточнимо, які ж саме цілі й функції важливі під час формування навичок командотворення як духовно-інтелектуальної складової освітнього процесу здобувачів вищої медичної освіти. На нашу думку, під час освітнього процесу запровадження навичок командотворення серед здобувачів полягає в наступному:

- формування навичок групової та індивідуальної рефлексії;
- відпрацювання навичок зворотного зв'язку між здобувачем і викладачем як суб'єктом освітніх реформацій;

– уміння дискутувати, чітко, аргументовано та переконливо висловлювати власну точку зору, приймати толерантну обґрунтовану критику;

– уміння розвивати систему комунікації серед учасників команди;

– навчитися формувати правила для здійснення спільної діяльності та мети;

– оволодіти навичками структурування та планування часу на виконання роботи у команді;

– здобути навички виявляти та вирішувати проблеми за допомогою правил системного рішення та командного духу;

– здобути навички психологічної готовності до активної співпраці у команді та керувати власними емоціями, уникати конфліктних ситуацій;

– володіти навичками прийняття швидких, креативних, нестандартних рішень під час завдань;

– оволодіти навичками досягати згоди, взаєморозуміння, злагодженості роботи членів команди, висловлювати взаємодовіру та повагу;

– оволодіти навичками переорієнтації принципів професійної та міжособистісної взаємодії у колективі;

– оволодіти навичками інноваційно-інтелектуальної складової відповідно вимогам ринку праці;

– оволодіти навичками підтримки духовної складової у команді.

Переконані, що формування навичок командотворення у здобувачів вищої медичної освіти під час освітньо-виховного процесу має вибудовуватися на наступних принципових засадах, що є провідними згідно сучасної філософії освіти:

– навчально-інформаційні, що передбачають використання сучасних інноваційних цифрових технологій для засвоєння навчально-виховного матеріалу; творчого підходу, що спрямовані на активне залучення здобувачів вищої освіти до актуальних освітніх, наукових, творчих і виховних проєктів, конкурсів, воркшопів, марафонів тощо;

– спілкування, що ґрунтуються на вибудовуванні конструктивних взаємовідносин у студентських групах та з викладачами, а також передбачають оволодіння компетентностями з ораторської майстерності, риторичної вимови, формують необхідність високого рівня володіння державною мовою у професійному спілкуванні;

– моделювання-коупінгові, що націлені на оволодіння здобувачами вищої медичної освіти соціально-психологічними практичними професійними навичками.

Таким чином, переконані, що для формування у майбутнього фахівця медичної галузі зазначених вище компетентностей, для безпосереднього їхнього впровадження з метою формування навичок

чок командотворення, доцільними й ефективними в умовах сучасних українських реалій залишаються інтерактивні технології навчання й педагогічні виховні технології, що мають бути спрямовані на активну взаємодію в освітньому процесі усіх його членів, рефлексію, комунікацію, психолого-педагогічну та філологічну підготовку здобувачів, використання сучасних комп'ютерних технологій тощо (Бондар Т., 2021; Вихрущ В., 2017).

Таким чином, наголосимо на необхідності наполегливого і цілеспрямованого оволодіння сучасним педагогічними та інтерактивними технологіями навчання безпосередньо викладачами закладів вищої медичної освіти, а саме оволодіти необхідною базою знань щодо сутності сучасних педагогічних технологій й відповідних цифрових застосунків, що дозволять реалізувати завдання й цілі процесів навчання та виховання в умовах дистанційної освіти. Спираючись на дані, отримані у ході аналізу, синтезу, класифікації та конкретизації потреб і запитів респондентів під час організації курсів підвищення кваліфікації щодо втілення сучасних інтерактивних педагогічних технологій в освітній процес медичного ЗВО, було визначено наступні запити: потреба в узагальненому представленні сучасних педагогічних технологій, що є доцільними, ефективними, студенто-зорієнтованими і відповідають вимогам сучасного освітнього середовища медичного ЗВО; чітка класифікація інтерактивних педагогічних технологій, а саме виокремлення виховних педагогічних технологій та навчальних педагогічних технологій, що відповідають потребам у процесі підготовки майбутнього медичного працівника; надання цифрового інструментарію, який дозволить реалізувати поставлені мету, цілі й завдання в межах освітньо-професійних програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої медичної освіти; допомога в оволодінні викладачами медичних ЗВО сучасними цифровими інструментами для вдосконалення педагогічної складової освітнього процесу; надання рекомендацій щодо вибору й використання комп'ютерних застосунків, що сприятимуть інтерактивності здобувачів в межах конкретного освітнього компонента; ознайомлення з техніками, що дозволяють розкрити й підвищити резильєнтність.

Отже, визначені потреби обумовлюють інноваційно-інтелектуальні та духовні трансформації вищих навчальних закладів, зокрема й медичних.

У ході наукового пошуку було встановлено, що важливу роль під час формування навичок командотворення у здобувачів вищої медичної освіти як духовно-інтелектуальної складової відіграє запровадження технологій інтенсивного інтерак-

тивного навчання, оскільки воно включає в себе технології управління знаннями, корпоративне навчання та набуття метанавичок.

Відмітимо, що технологія управління знаннями акцентує увагу на набутті навичок управлінських, інноваційних, конкурентоспроможних компетентностей, таких як: уміння визначати цілі, планувати спільну діяльність, розподіляти обов'язки, формувати правила для здійснення спільної мети; уміння стратегічно мислити, приймати рішення в кризових і невизначених ситуаціях; уміння управляти розвитком людських ресурсів; уміння запроваджувати інтелектуально-інновації технології тощо.

Серед технологій управління знаннями, які варто впроваджувати в освітній процес вищої медичної школи радимо «Метод ліквідації типових ситуацій», «Формат одного запитання», «Метод номінальної групи», «Інформаційний лабіринт» тощо (Вихрущ В., 2017).

Разом із тим, технологія корпоративного навчання передбачає оволодіння навичками структурування та планування часу на виконання роботи у команді, прийняття швидких, креативних, нестандартних рішень під час завдань, уміння взаємодіяти у команді тощо. До цих технологій інтенсивного інтерактивного навчання під час навчально-виховного процесу варто включати техніки дидактичних ігор, розв'язання ситуаційних задач з використанням інтерактивних застосунків, симуляційного навчання, дискусійних питань, метод 2–4 – усі разом, метод проєктів тощо. Доцільним на наш погляд є наприклад, «Техніка партнерських перемовин», технологія «6 капелюхів», «Аналіз досвіду чужих ідей», «Метод примусових відносин», «Бджолині групи», ротаційні трійки, «Мікрофон» тощо.

Також відзначимо доцільність використання технології метанавичок для формування навичок командотворення в процесі підготовки здобувачів вищої медичної освіти. Зазначимо, що метанавички переважають генеративне навчання, тобто навчання філології, педагогіки, психології, економіки, управління персоналом (Вихрущ В., 2017), основними завданнями якого є: оволодіння навичками взаєморозуміння, взаємодоповіри, поваги, згоди та злагодженості у роботі; уміння підтримувати та розвивати духовно-інтелектуальну складову в команді; набуття навичок психологічної готовності до активної співпраці у команді та керування власними емоціями, уникання конфліктних ситуацій; уміння вибудовувати оптимальні стратегії; здатність висувати гіпотези та прогнозувати результати, передбачати можливі напрями подальшої діяльності тощо.

Для формування метанавичок командотворення рекомендуємо застосовувати наступні технології: «Програмно-рольовий метод генерування ідей», «Групова дискусія», «Творчі лабораторії», «Аналіз відеоматеріалів», «Традиційний аналіз конкретних ситуацій», «Ситуаційний аналіз», «Брейнстормінг» тощо (Вихрущ В., 2017).

Зазначимо, що не менш важливу роль під час формування навичок командотворення у здобувачів вищої медичної освіти як духовно-інтелектуальної складової освітнього процесу відіграють тренінгові інтерактивні технології навчання (наприклад, «Структурована і керована дискусія», «Повідомлення», «Презентації та самопрезентації», «Тренінг командотворення (teambuilding)» тощо), технології рольових (наприклад, «Фрагменти ділових ігор», «Т-групи («обличчям до обличчя») тощо) або імітаційних ігор (наприклад, «Ігри-симуляції або ігри-катастрофи», «Ділові ігри («виробничі», «дослідні», «атестаційні», «дидактичні») тощо) та технології зворотного зв'язку на ігрових інтерактивних заняттях (наприклад, «Після ігрова дискусія за результатами ділової гри», «Рефлексія», «Дебрифінг») тощо (Вихрущ В., 2017). Відмітимо, що ігрові інтерактивні технології навчання передбачають розвиток і набуття презентаційних, комунікативних, рефлексійних навичок, уміння вербального та невербального спілкування, навичок взаємодії та взаємопорозуміння у здобувачів вищої медичної освіти.

Отже, у процесі формування навичок командотворення у здобувачів вищої медичної освіти важливе значення відіграє сучасний викладач, який повинен володіти як теоретичними знаннями інноваційних технологій, так і практично впроваджувати їх в освітній процес медичного ЗВО. Разом з тим, використання та засвоєння інтерактивних технологій навчання здобувачами вищої медичної освіти для формування навичок командотворення підкреслює необхідність виконувати нові соціальні, духовно-інтелектуальні ролі, які потрібно

навчитися реалізовувати власними зусиллями під час освітнього процесу, через активність, ініціативність, допитливість, умотивованість в навчанні й в подальшій професійній діяльності.

У ході наукового пошуку було встановлено, що для підготовки медичних працівників до здійснення ефективної та результативної командної роботи в різних країнах світу розроблені й широко використовуються різні програми (наприклад, проєкт TIPS у Канаді; програми TOPS, CONNECT, FALL, TeamSTEPPS у США тощо). Вважаємо за необхідне у процесі формування навичок командотворення серед здобувачів медичних закладів вищої освіти спиратися на провідні принципи, методи й форми роботи, що використовуються у зазначених програмах з метою здійснення допрофесійної підготовки й формування необхідних компетентностей для здійснення командної роботи на високому рівні у подальшій професійній діяльності.

Висновки. Таким чином, узагальнимо, що формування навичок командотворення у здобувачів медичних закладів вищої освіти в освітньому процесі надає можливості й розкриває необхідність саморозвитку особистості майбутнього фахівця, готує здійснення професійної діяльності на високому рівні, формує потребу в оволодінні на високому рівні soft skills, що сприятимуть покращенню рівня конкурентоспроможності на сучасному ринку праці, а також переосмисленню особистісних і корпоративних цілей, напрямів розвитку та самовдосконаленню.

У ході наукового пошуку із зазначеної проблематики подальшого глибокого вивчення потребують питання щодо розробки тематики в межах освітніх компонентів чи окремих вибіркового освітніх компонентів, які б спирались на поєднання формування навичок командотворення у здобувачів та практичної допрофесійної підготовки, а також враховували світовий досвід проходження підготовки медичних працівників до різних напрямів подальшої командної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляєва С. С. Концептуальні основи організації тимбіндингу як інструменту сприяння комунікативним зв'язкам у колективі. *Молодий вчений*. № 1 (65). 2019. С. 417–422.
2. Бондар Т. В. Громадсько-просвітницька діяльність Товариства «Знання» в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). : дис. ... док. філ. : 01 Освіта/Педагогіка. / Харк. нац. пед. унів. ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2021. 300 с.
3. Виноградова О. В. Групова динаміка та комунікації. Динаміка розвитку групи і команди: методичні вказівки для самостійної роботи. Державний університет телекомунікацій. Київ. 2022. 24 с.
4. Вихрущ В. О., Гуменюк С. В., Вихрущ-Олексюк О. А. Психодидактика вищої школи : інноваційні методи навчання : навч. посіб. Тернопіль : Крок. 2017. 280 с.
5. Горбунова В. В. Психологія командотворення : Ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 380 с.
6. Долженков О. О., Сакалюк О. О. Командотворення як метод управління колективом у закладі освіти. *Інноваційна педагогіка. Теорія і методика управління освітою*. 2019. Вип.10. Т. 2. С. 171–176.

7. Прищак М. Д., Лесько О. Й. Психологія управління в організації : навч. посіб. [2-ге вид., перероб. і доп.] Вінниця : ВНТУ, 2016. 150 с.
8. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова Кабінету Міністрів України №179 від 3 березня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.10.2023).
9. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядженні Кабінету Міністрів України № 286-р від 23 лютого 2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286-> (дата звернення: 08.10.2023).
10. Про схвалення Стратегії розвитку медичної освіти в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України № 95-р від 27 лютого 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.10.2023 р.).
11. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19 червня 1999 р.
12. Муха Р. А. Команда, її сутність та особливості розвитку. *Ефективна економіка*. 2015. Вип. 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4253> (дата звернення: 08. 10. 2023 р.).
13. Угода про асоціацію між Україною та Європейським союзом : угода ратифікована 1 вересня 2017 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu> (дата звернення: 08.10.2023).
14. Чикер В. А. 18 програм тренінгів: керівництво для професіоналів під редакцією : ел. підручник. 2010. URL: <http://rua.pp.ua/programm-treningov-rukovodstvo-dlya.html> (дата звернення: 22. 10. 2023 р.).
15. Katzenbach, J. R., Smith, D. K. *The Wisdom of Teams: Creating the High-performance Organization*. Boston: Harvard Business School. 1993. URL: <http://archive.tlt.psu.edu/suggestions/teams/about/definition.html> (дата звернення: 08. 10. 2023 р.).
16. Larson C. *Teamwork: What must go right / What can go wrong*. First edition. Newbury Park / Larson C, LaFasto F. M. J. Calif : SAGE Publications, Inc., 1989
17. Lewis-McClearn K., Taylor M. Psychological contract breach and the employment exchange: perceptions from employees and employers. Paper Presented to the Academy of Management, San Diego. URL: <http://archive.tlt.psu.edu/suggestions/teams/about/definition.html> (дата звернення: 08. 10. 2023 р.).
18. Mitchell P. Principles and Values of Effective Team-Based Health Care. *NAM Respect*. 2012. V. 2. № 10. P. 1–32.

REFERENCES

1. Bieliaieva S. S. Kontseptualni osnovy orhanizatsii tymbildynhu yak instrumentu spriyannia komunikatyvnykh zviazok u kolektyvi. [Conceptual foundations of team building organization as a tool for promoting communication ties in the team]. *Molodyi vchenyi. [A young scientist]*. 2019. № 1 (65), P. 417-422. [in Ukrainian].
2. Bondar T. V. Hromadsko-prosvitnytska diialnist Tovarystva «Znannia» v Ukraini (druha polovyna KhKh – pochatok XXI stolittia). [Public and educational activities of the «Knowledge» Society in Ukraine (second half of the 20th – beginning of the 21st century)] : dys. ... dok. fil : 01 Osvita/Pedahohika. / Khark. nats. ped. univ. im. H. S. Skovorody. Kharkiv. 2021. P. 300. [in Ukrainian].
3. Vynohradova O. V. Hrupova dynamika ta komunikatsii. *Dynamika rozvytku hrupy i komandy* [Group dynamics and communications. Group and team development dynamics] : metodychni vkazivky dlia samostiinoi roboty. Derzhavnyi universytet telekomunikatsii. Kyiv. 2022. P. 24. [in Ukrainian].
4. Vykhreshch V. O., Humeniuk S. V., Vykhreshch-Oleksyuk O. A. Psykhodydaktyka vyshchoi shkoly : innovatsiini metody navchannia [Psychodidactics of the higher school : innovative teaching methods] : navch. posib. Ternopil : Krok. 2017. P. 280. [in Ukrainian].
5. Horbunova V. V. Psykholohiia komandotvorennya : Tsinnisno-rolovyi pidkhid do formuvannia ta rozvytku komand [Psychology of team building: A value-role approach to the formation and development of teams]: monohrafiia. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. P. 380. [in Ukrainian].
6. Dolzhenkov O. O., Sakaliuk O. O. Komandotvorennya yak metod upravlinnia kolektyvom u zakladi osvity [Team building as a method of team management in an educational institution]. *Innovatsiina pedahohika. Teoriia i metodyka upravlinnia osvitoiu*. 2019. Vyp.10. T. 2. P. 171–176. [in Ukrainian].
7. Pryshchak M. D., Lesko O. I. Psykholohiia upravlinnia v orhanizatsii [Psychology of management in the organization] : navch. posib. [2-he vyd., pererob. i dop.] Vinnytsia : VNTU, 2016. P. 150. [in Ukrainian].
8. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku [On the approval of the National Economic Strategy for the period until 2030] : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy №179 vid 3 bereznia 2021 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 08.10.2023). [in Ukrainian].
9. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku medychnoi osvity v Ukraini [On the approval of the Strategy for the development of medical education in Ukraine: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine] : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 95-r vid 27 liutoho 2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95-2019-%D1%80#Text> (data zvernennia: 08.10.2023 r.). [in Ukrainian].
10. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku medychnoi osvity v Ukraini [On the approval of the Strategy for the Development of Medical Education in Ukraine] : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy № 95-r vid 27 liutoho 2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/95-2019-%D1%80#Text> (data zvernennia: 08.10.2023 r.). [in Ukrainian].
11. Spilna deklaratsiia ministriv osvity Yevropy «Ievropeyskyi prostir u sferi vyshchoi osvity» [Joint Declaration of the Ministers of Education of Europe «European space in the field of higher education»] vid 19 chervnia 1999 r. [in Ukrainian].

12. Mukha R. A. Komanda, yii sutnist ta osoblyvosti rozvytku [The team, its essence and features of development]. *Efektivna ekonomika*. 2015. Vyp. 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4253> (data zvernennia: 08.10.2023 r.). [in Ukrainian].
13. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym soiuzom [Association Agreement between Ukraine and the European Union] : uhoda ratyfikovana 1 veresnia 2017 r. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> (data zvernennia: 08.10.2023). [in Ukrainian].
14. Chyker V. A. 18 prohram treninhiv : kerivnytstvo dlia profesionaliv pid redaktsiieiu [18 training programs: a guide for professionals] : el. pidruchnyk. 2010. URL: <http://rua.pp.ua/programm-treningov-rukovodstvo-dlya.html> (data zvernennia: 22.02.2023 r.). [in Ukrainian].
15. Katzenbach, J. R., Smith, D. K. (1993) *The Wisdom of Teams: Creating the High-performance Organization*. Boston : Harvard Business School. URL: <http://archive.tlt.psu.edu/suggestions/teams/about/definition.html>
16. Larson C. *Teamwork: What must go right / What can go wrong*. First edition. Newbury Park / Larson C, LaFasto F. M. J. Calif : SAGE Publications, Inc., 1989.
17. Lewis-McClear K., Taylor M. Psychological contract breach and the employment exchange: perceptions from employees and employers. Paper Presented to the Academy of Management, San Diego. URL: <http://archive.tlt.psu.edu/suggestions/teams/about/definition.html> (дата звернення: 08. 10. 2023 р.).
18. Mitchell P. Principles and Values of Effective Team-Based Health Care. *NAM Respect*. 2012. V. 2. № 10. P. 1–32.